

PROGLAŠENJE PARKA PRIRODE „VELIKI JASTREBAC“ KAO POTENCIJAL ZA RAZVOJ TURIZMA

Nemanja Josifov¹, Marko Sedlak¹, Uroš Durlević¹, Matija Milić²

Apstrakt: Zaštita prirode, koja je od suštinskog značaja za očuvanje ekosistema, naročito dobija na važnosti usled sve većeg uticaja antropogenog faktora na opstanak živog sveta. Godine 2024. Ministarstvo zaštite životne sredine obavestilo je javnost o postupku pokretanja zaštite prirodnog područja 1. kategorije kao Park prirode „Veliki Jastrebac“. U decembru iste godine, Vlada Republike Srbije donela je Uredbu o proglašenju Parka prirode „Veliki Jastrebac“, čime je zaštićena jedna od najšumovitijih planina Balkanskog poluostrva, na površini od 39 175 hektara. Zaštita ovog prostora nesumnjivo će doprineti njegovoj boljoj promociji i prezentaciji. Cilj rada je razmatranje uticaja proglašenja pomenutog zaštićenog područja na razvoj turizma i mogućnost povezivanja gradova (Kruševac i Prokuplje) i opština (Blace i Aleksinac) na čijoj se teritoriji nalazi izučavano područje, kroz različite vidove saradnje, radi poboljšanja privrede u celini. Putem SWOT analize biće dat pregled snaga, slabosti, mogućnosti i pretnji po razvoj turizma. U radu su uzete u obzir sve prirodne i antropogene osobenosti Velikog Jastrepca u svrhu dobijanja kompletnije slike o razvoju turizma i zaštiti prirode.

Ključne reči: Veliki Jastrebac, Park prirode, turizam, zaštićena područja

PROCLAMATION OF NATURE PARK „VELIKI JASTREBAC“ AS A POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Abstract: Nature protection, which is of essential importance for the preservation of the ecosystem, is especially gaining importance due to the increasing influence of anthropogenic factor on the survival of the living world. In 2024, the Ministry of Environmental Protection informed the public about the procedure for initiating the protection of the 1st category natural area as Nature Park „Veliki Jastrebac“. In December of the same year, the Government of the Republic of Serbia adopted the Decree on the declaration of the Nature Park „Veliki Jastrebac“, which protected one of the most forested mountains of the Balkan Peninsula, on an area of 39 175 hectares. The protection of this space will undoubtedly contribute to its better promotion and presentation. The work aims to consider the influence of the declaration of the mentioned protected area on the development of tourism and the possibility of connecting cities (Kruševac and Prokuplje) and municipalities (Blace and Aleksinac) on whose territory the studied area is located, through various forms of

¹ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/3, Beograd,
nemanja.josifov@gef.bg.ac.rs, ORCID: 0009-0007-9148-2664
marko.sedlak@gef.bg.ac.rs, ORCID: 0009-0007-1400-4749
uros.durlevic@gef.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0003-3497-5239

² Univerzitet u Nišu – Prirodno-matematički fakultet, Višegradska 33, Niš, matija.milic@pmf.edu.rs,
ORCID: 0000-0003-3837-8570

Proglašenje Parka prirode „Veliki Jastrebac“ kao potencijal za razvoj turizma

cooperation, to improve the economy as a whole. Through the SWOT analysis, an overview of the strengths, weaknesses, opportunities and threats to the development of tourism will be given. In the work, all-natural and anthropogenic peculiarities of Veliki Jastrebac were taken into account in order to obtain a more complete picture of the development of tourism and nature protection.

Keywords: Veliki Jastrebac, Nature Park, tourism, protected areas

UVOD

Sve veće prisustvo turista u zaštićenim područjima nameće potrebu za angažovanjem stručnjaka iz različitih oblasti u procesima očuvanja ekosistema i razvoja održivog turizma. Vlasnici i menadžeri šuma u Evropi suočavaju se sa izazovima da svoje šume i šeme upravljanja prilagode kao odgovor na klimatske promene (Konczal et al., 2023). Studija iz Engleske (Brislington livade) uočila je tri ključne prepreke za zaštitu svakodnevne prirode, a to su: određivanje prioriteta „posebnih“ i „prioritetnih“ staništa za očuvanje prirode; nedostatak zaštite za lokalne divlje životinje; kao i suprotno intuiciji, porast biodiverziteta kao prioritetni koncept upravljanja (Layard et al., 2024). Očuvanjem prirodnih resursa može se na minimum svesti degradacija životne sredine, smanjiti zagađenje i promovisati održivi razvoj. Jedan od najvećih izazova svakako je nedostatak svesti i razumevanja važnosti očuvanja prirode kada je u pitanju javnost, ali i kreatori politike. Postojanje konflikta između ekonomskog razvoja i očuvanja životne sredine takođe je prisutno, kao i neodgovarajuća implementacija ekoloških propisa i politika, nedovoljno finansiranje inicijativa za očuvanje prirode i ograničen pristup tehnologiji. Postoji nedostatak koordinacije između različitih zainteresovanih strana (Carvalho, 2023). Ekoturizam je neretko katalizator za podsticanje ekološkog održivog razvoja, s obzirom da podrazumeva skladan odnos prema prirodi, lokalnim zajednicama, njihovim kulturama i običajima. Ovaj vid turizma predstavlja korisnu strategiju razvoja, ali je u Srbiji u početnoj fazi razvoja (Cvetković et al., 2023). Pod zaštitom države nalazi se površina od 9,21% teritorije Srbije i više od 20% pod ekološkom mrežom. Strogo je zaštićeno 2 633 divljih vrsta, bogat je genofond divljih i gajenih biljnih i životinjskih vrsta i varijeteta koji predstavljaju nezamenljive resurse za razvoj određenih privrednih grana. Mnoga područja su pod međunarodnom zaštitom kao proglašena ili kandidovana u okviru međunarodnih konvencija kao što su Ramsarska i Bernska konvencija, rezervati biosfere, područja od značaja za ptice, biljke, leptire, a identifikovana su i buduća Natura 2000 područja (Ministarstvo zaštite životne sredine, 2024a). Povećanje površina koje su zakonski zaštićene nameće potrebu za njihovim efikasnim upravljanjem i korišćenjem, te je zbog toga cilj rada ukazivanje na značaj koji ima proglašenje Parka prirode „Veliki Jastrebac“ za budući razvoj turizma na zaštićenom području.

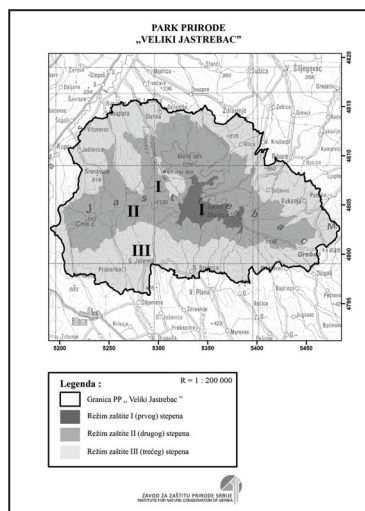
GEOGRAFSKI POLOŽAJ I ZAŠTITA PRIRODE VELIKOG JASTREPCA

Istraživani prostor obuhvata planinu Veliki Jastrebac na površini od 39 175 hektara. Na severu je područje omeđeno Kruševačkom kotlinom, na jugu je Toplička kotlina, na zapadu Jankova klisura reke Blatašnice, koja razdvaja Jastrebac i Kopaonik, dok su na istoku Mali Jastrebac (od Velikog Jastrepca odvojen prevojem Grebac) i Aleksinačka kotlina (Ministarstvo zaštite životne sredine, 2024b). Administrativno pripada gradovima Kruševac i Prokuplje, kao i opštinama Blace i Aleksinac (ukupno 32 katastarske opštine). Za ovu planinu može se reći da ima ostrvski izgled i položaj. Nadmorska visina je u rasponu od 205 m n.v. do 1491 m n.v. (Грпна ауропа, 2024). U septembru 2024. godine, Ministarstvo zaštite životne sredine obavestilo je javnost o postupku pokretanja zaštite prirodnog dobra prve kategorije kao Park prirode „Veliki Jastrebac“, na osnovu studije koju je Zavod za zaštitu prirode Srbije

dostavio 29. jula 2024. godine Ministarstvu zaštite životne sredine, kao nadležnom organu. Dana 5. decembra 2024. godine, Vlada Republike Srbije donela je Uredbu o proglašenju Parka prirode „Veliki Jastrebac“, a za upravljača je određeno Javno preduzeće „Srbijašume“ (Uredba o proglašenju Parka prirode „Veliki Jastrebac, 2024). Na ovom prostoru su još ranije zaštićeni: Rezervat prirode „Prokop“, tj. sastojine čiste brezove šume na Velikom Jastrepcu, zatim, nepokretno kulturno dobro „Okolina manastira Naupare“, spomenik prirode „Cerovi kod Đušinog groba“. Na prostoru Parka prirode „Veliki Jastrebac“ ustanovljeno je područje EMERALD ekološke mreže, kao i Natura 2000 pSPAs, koja predstavljaju područja za zaštitu ptica:

- EMERALD područje „Prokop“
- pSCIs područja: „Mali Jastrebac“, „Jastrebac“ i „Jablanička reka“, i
- pSPAs područja: „Toplica“ i „Dobrić – Nišava“

Takođe, postoji potencijal da ovo područje bude upisano na listi „UNESCO svetske prirodne baštine“, u okviru UNESCO programa Čovek i biosfera (MAB), kao rezervat biosfere. Najveći deo površine zaštićenog područja je u državnoj svojini (70,13%), zatim, u privatnoj (26,57%) i drugim oblicima (3,30%) svojine. Na području PP „Veliki Jastrebac“ ustanovljavaju se režimi zaštite I (prvog), II (drugog) i III (trećeg) stepena. Park prirode ispunjava kriterijume za proglašenje zaštićenog područja I kategorije – zaštićeno područje međunarodnog, nacionalnog, odnosno izuzetnog značaja. Prostorno-plansku i projektnu dokumentaciju koja tretira područje Velikog Jastrepca čine: Prostorni plan Republike Srbije, Regionalni prostorni plan za područje Šumadijskog, Pomoravskog, Raškog i Rasinskog okruga, Regionalni prostorni plan za područje Nišavskog, Topličkog i Pirotskog upravnog okruga, Prostorni plan područja posebne namene sliva akumulacije „Čelije“, Prostorni plan Grada Kruševca, Prostorni plan opštine Blace, Prostorni plan opštine Prokuplje, Prostorni plan opštine Aleksinac, Plan generalne regulacije izletišta Jastrebac, Plan detaljne regulacije „Šator“ na Jastrepcu, Plan generalne regulacije „Ribarska banja“ (Грyна аyтопа, 2024).

Karta 1. Režimi zaštite Parka prirode „Veliki Jastrebac“

Izvor: Ministarstvo zaštite životne sredine, 2024b

Slika 1. Veliki Jastrebac

Izvor: N. Josifov, 2024

PRIRODNE TURISTIČKE VREDNOSTI VELIKOG JASTREPCA

Jastrebac je u morfološkom smislu veoma interesantan, jer predstavlja markantnu reljefnu celinu, tj. ima oblik dome pravca pružanja zapad-istok. To je tektonski horst sa kotlinama koje ga okružuju. Pripada grupi rasednih planina nastalih pokretima hercinske orogeneze, a koje su pokretima alpske orogeneze vertikalno raščlanjene. Najviši vrh je Velika Đulica (1491 m n.v.). Planinu izgrađuju gnajsevi, amfiboliti, mikašisti, mermeri, granodioriti, neogeni sedimenti, kao i aluvijalne naslage kvartara. U reljefu planine dominiraju fluvijalni i deluvijalno-proluvijalni procesi. Oblici nastali fluvijalnom erozijom su normalne doline usečene u matične stene. Fluvijalnim procesima formirane su i aluvijalne ravni. Reke pripadaju slivovima Južne Morave, Rasine i Toplice, te je ova planina svojevrsno razvođe. Pojedine rečne doline imaju izgled klisura sa brojnim vodopadima, slapovima i brzicama. Posebnu vrednost čine izvori mineralnih i termalnih voda na osnovu kojih je formirana Ribarska banja, a izdvaja se i Lomnički kiseljak. Limnološki objekti nastali u različite privredne svrhe su: Pridvoričko jezero (za vodosnabdevanje), Bresničko jezero (za vodosnabdevanje), Popovačka akumulacija (antierozivna akumulacija), mala akumulacija na Lomničkoj reci kod hotela (u turističke svrhe). Veliki Jastrebac spada u najšumovitije planine Balkanskog poluostrva. One čine glavnu prirodnu vrednost ovog područja. Izdvajaju se bukove šume, koje u pojedinim delovima imaju prašumski karakter. Posebnu vrednost imaju šume planinskog javora, koji je endemit Balkanskog poluostrva (na Velikom Jastrepku ima jedno od najsevernijih staništa i stabla stara preko 200 godina, sa visinom oko 30 m). Bogatstvo flore upotpunjuju brezove šume, bukovo-jelove šume, šume graba i plemenitih lišćara, kao i različiti tipovi hrastovih šuma u nižim delovima planine. Vredi naglasiti da najveći deo šuma na Velikom Jastrepku čine bukovo-jelove šume na kiselim smeđim zemljištima, na granodioritima (Medarević & Milošević, 2012). Dosadašnja istraživanja identifikovala su 10 strogo zaštićenih i 57 zaštićenih biljnih vrsta. Čak 150 biljnih vrsta odlikuje se lekovitim svojstvima. Među najpoznatijima su: zečiji mak, petrovac, bela rada, vunasti digitalis, kukurek, maslačak, dok 71 vrsta dendroflora čini šumsku sastojinu, a dve vrste su strogo zaštićene: lovorolisni jeremičak i planinski javor. Velika je i raznovrsnost šumske fungije (oko 10% diverziteta gljiva u Srbiji) od kojih su mnoge jestive i lekovite. Na osnovu podataka dobijenih iz literature i sa terena, područje Velikog JastrePCA stalno ili povremeno nastanjuju barem 33 vrste sisara (interesantan je evropski jelen koji je reintrodukovan devedesetih godina 20. veka). Od ukupno 99 vrsta ptica pažnju privlače: orao kliktaš, planinski detlić, crna i siva žuna, belovrata, mala i istočna šarena muharica. Staništa vodenih ekosistema nastanjuju: potočni rak i potočna pastrmka (indikator čiste vode), balkanski vijun, potočna mrena, klen... Glodari su zastupljeni sa 12, zveri sa 9 vrsta, a za njima slede bubojedi sa 5 i papkari sa 3 vrste, slepi miševi su zastupljeni sa 3 vrste, a zečevi sa 1 vrstom (Грyна аyтора, 2024).

ANTROPOGENE TURISTIČKE VREDNOSTI VELIKOG JASTREPCA

U dolini Gluvog potoka, u naselju Prebreza, u opštini Blace, nađeni su tragovi života iz miocena. Prostor predstavlja spomenik prirode paleontološkog karaktera. Iako se ne nalazi u granicama zaštićenog područja Parka prirode „Veliki Jastrebac“, ima ogroman značaj za naučnu i stručnu zajednicu Srbije i promociju turizma na Jastrepku. Prostire se na površini od 1 hektara (Грyна аyтора, 2021). Pronađeni su tragovi sisarske faune, tj. ostaci žirafa, nosoroga, hijena, mastodonta, starosti između 10 i 16 miliona godina, ali i skelet okamenjene ptice sa 16 jaja. U naselju Babotinac (Grad Prokuplje), nađeni su prvi tragovi Slovena na Jastrepku. O bogatstvu kulturno-istorijskog nasleđa svedoče arheološki lokaliteti, manastiri, objekti narodnog graditeljstva, što nedvosmisleno predstavlja potencijal za razvoj turizma. Na delu JastrePCA koji pripada Gradu Kruševcu nalazi se manastir Naupare iz 14. veka (moravski stil graditeljstva), a zaštićen je kao nepokretno kulturno dobro, tj. kao spomenik kulture od velikog značaja, a u blizini su i evidentirana dobra pod prethodnom zaštitom: Crkva Svetog Ilije u Ribarskoj banji i Celina Termalno kupatilo sa starim vilama u Ribarskoj banji. U blizini Prokuplja nalazi se manastir Svetog velikomučenika Georgija – Ajdanovac

(nepokretno kulturno dobro i spomenik kulture od velikog značaja). Od arheoloških lokaliteta severnih padina Velikog Jastrepcu izdvajaju se utvrđenja Čukar (atar naselja Boljevac – Grad Kruševac) i Gradac (atar naselja Buci). Istraživanje brojnih lokaliteta otežano je usled njihovog položaja na imanjima u privatnom vlasništvu. U Jablanici nalaze se 3 vodenice, koje su u režimu zaštite III stepena u okviru Parka prirode „Veliki Jastrebac“. Prethodnu zaštitu ima Lukića vodenica iz 1842. godine. Centar turističkih zbivanja na Jastrepcu svakako jeste istoimeno izletišta gde se nalazi Crkva Svete Petke u utvrđenom režimu zaštite II stepena u okviru Parka prirode „Veliki Jastrebac“, Crkva Hrista Spasitelja i Crkva Preobraženja Gospodnjeg (Грына аўтопа, 2024).

Slika 2. Paleontološki lokalitet „Prebreza“

Izvor: N. Josifov, 2021

PERSPEKTIVE RAZVOJA TURIZMA NA VELIKOM JASTREPCU

Za razvoj turizma na Velikom Jastrepcu zainteresovani su gradovi i opštine na čijim se teritorijama nalazi zaštićeno područje. Grad Kruševac namerava ulaganja u izletnički prostor Ravnište (u turističkom smislu svakako najuređeniji deo Jastrepcu), i Ribarsku banju, a postoji ideja da se ove dve lokacije spoje putem (Грына аўтопа, 2024). Opština Blace područje Velikog Jastrepcu vidi kao šansu razvoja poljoprivrede i seoskog turizma, sa većim akcentom na poljoprivrednu delatnost. Uz to, Turistička organizacija opštine Blace ugašena je 2021. godine, zbog nerentabilnosti, što predstavlja problem za promociju ove delatnosti. Grad Prokuplje Jastrebac posmatra kao potencijal razvoja turizma, ali do sada nisu uložena sredstva u promociju ove planine. S obzirom da se na području opštine Aleksinac, a u okviru zaštićenog područja Veliki Jastrebac, nalazi samo jedno naselje – Vukanja, opština do sada nije valorizovala Jastrebac u turističke svrhe. Od razvoja turizma na Jastrepcu korist bi imali i žitelji jastrebačkih sela (težnja da se mladi zadrže u svojim naseljima), vlasnici smeštajnih i ugostiteljskih objekata i registrovanih etno domaćinstava. U granicama zaštićenog područja smeštajni kapaciteti su na lokalitetu Ravnište i Ribarskoj banji. Postoji i udruženje građana „Volimo Jastrebac“, koje je osnovano 2018. godine, u cilju promocije ovog područja.

Proglašenje Parka prirode „Veliki Jastrebac“ kao potencijal za razvoj turizma

Značajan doprinos razvoju Velikog Jastrepca dao bi nevladin sektor, planinarski klubovi (Planinarsko-sportski klub „Jastrebac“ iz Kruševca, osnovan 1949. godine, koji je sagradio planinarski dom „Žarko Žarić“), lovci i ribolovci, planinari i vikendaši, ekskurzije, rekreativne nastave. Grane turizma koje treba razvijati na Jastrepku su: seoski turizam, vinski turizam (autohtona sorta grožđa „prokupac“), verski turizam, zdravstveni turizam (Грына ауропа, 2024). Postoji potreba za stalnom edukacijom posetilaca, turističkog osoblja i lokalnog stanovništva, kao i izdvajanje sredstava za zaštitu i očuvanje područja (Trišić et al., 2023).

Tabela 1. SWOT analiza Parka prirode „Veliki Jastrebac“

SNAGE: <ul style="list-style-type: none">- dobar geografski položaj (blizina Kruševca i Ribarske banje)- očuvana priroda- bogatstvo flore i faune- mnoštvo prirodnih i antropogenih turističkih vrednosti- obeležene planinarske staze i brojni vidikovci	SLABOSTI: <ul style="list-style-type: none">- nedovoljno razvijena materijalna baza turizma- nedostatak kadrova za rad u turizmu- depopulacija- neodržavanje brana i akumulacija- nekordinisano delovanje lokalnih samouprava kojima pripada zaštićeno područje
MOGUĆNOSTI: <ul style="list-style-type: none">- bolja medijska promocija- dodatna finansijska ulaganja u putnu i turističku infrastrukturu- edukacija lokalnog stanovništva za bavljenje turizmom- veća kategorizacija smeštajnih kapaciteta- subvencionisanje poljoprivrednih i nepoljoprivrednih delatnosti	PRETNJE: <ul style="list-style-type: none">- seča šuma- neracionalno korišćenje voda- divlje deponije- erozija na ograđenom uzgajalištu „Lomnička reka“- otpadne vode iz domaćinstava i poljoprivrede- bespravni lov i ribolov

Izvor: Autori

ZAKLJUČAK

Područje Parka prirode „Veliki Jastrebac“ ima ogromne potencijale za razvoj, zbog odsustva masovnog turizma na ovoj planini. Proglašenje Velikog Jastrepca za park prirode treba da doprinese njegovoj boljoj promociji. Imajući u vidu povoljan geografski položaj, dobru očuvanost flore i faune, prostor Velikog Jastrepca pruža mogućnosti za izlete, planinarenje, kampovanje, ekskurzije, terenske nastave, radionice, kongrese. Blizina Kruševca i Ribarske banje upotpunjuje turistički sadržaj Velikog Jastrepca. Na sajmovima turizma u zemlji i inostranstvu, kao i na društvenim mrežama, potrebno je promovisati jednu od najšumovitijih planina Balkanskog poluostrva, oazu čistog vazduha. Takođe, lokalne samouprave na čijim se teritorijama nalazi zaštićeno područje treba da ostvare bolju saradnju i uključe se u zajedničke akcije, programe, projekte koji će Veliki Jastrebac istaći na turističkoj mapi Srbije. Neophodno je proširiti smeštajne kapacitete, unaprediti turističku signalizaciju, urediti vidikovce, podstaći lokalno stanovništvo da se bavi turizmom, jer na Jastrepku nema industrijskih zagađivača. Nameće se potreba da se buduća istraživanja fokusiraju na demografske potencijale podjastrebačkih naselja, načine privređivanja žitelja, upoznatost lokalnog stanovništva sa stanjem životne sredine Velikog Jastrepca, njegovim potencijalima, mogućnostima za kategorizaciju smeštajnih objekata i osnivanje etno domaćinstava, načine korišćenja državnih subvencija iz oblasti poljoprivrede i turizma, koji su osnov razvoja ovog kraja.

ZAHVALNICA

Rad je podržan sredstvima Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (Ugovor broj 451-03-136/2025-03/200091).

LITERATURA

Carvalho, P. (2023). The Importance of Environmental Conservation and Resource Efficiency. *Journal of Geography & Natural Disasters*, 13(2), 274.

Cvetković, M., Brankov, J., Ćurčić, N., Pavlović, S., Dobričić, M., & Tretiakova, T.N. (2023). Protected Natural Areas and Ecotourism – Priority Strategies for Future Development in Selected Serbian Case Studies. *Sustainability*, 15, 15621. <https://doi.org/10.3390/su152115621>

Група аутора (2021). *План развоја општине Блаце (нацрт плана)*. Блаце: Општина Блаце.

Група аутора (2024). *Студија заштите Парк природе „Велики Јастребац“*. Београд: Завод за заштиту природе Србије.

Konczal, A.A., Derks, J., de Koning, J.H.C., & Winkel, G. (2023). Integrating nature conservation measures in european forest management – An exploratory study of barriers and drivers in 9 european countries. *Journal of Environmental Management*, 325, 116619. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.116619>

Layard, A., Marshall, A., de Vito, L., Few, R., Hatzisavvidou, S., Mabon, L., & Selomane, O. (2024). Protecting Everyday Nature. *Journal of Environmental Law*, 36, 275–299. <https://doi.org/10.1093/jel/eqae018>

Medarević, M., & Milošević, R. (2012). Types of beech-fir forests on Mt.Veliki Jastrebac, Serbia. *Archives of Biological Sciences*, 64(1), 201–213. DOI:10.2298/ABS1201201M

Ministarstvo zaštite životne sredine (2024a). Obeležen Dan zaštite prirode Srbije. Preuzeto 10.04.2025. sa <https://www.ekologija.gov.rs/lat/saopstenja/vesti/obeleden-dan-zastite-prirode-srbije>

Ministarstvo zaštite životne sredine (2024b). Obaveštenje o postupku pokretanja zaštite Parka prirode „Veliki Jastrebac“. Preuzeto 10.04.2025. sa <https://www.ekologija.gov.rs/lat/obavestenja/zastita-prirode/obavestenje-o-postupku-pokretanja-zastite--parka-prirode-%E2%80%9Eveliki-jastrebac%E2%80%9D>

Trišić, I., Nechita, F., Ristić, V., Štetić, S., Maksin, M., & Atudorei, I.A. (2023). Sustainable Tourism in Protected Areas–The Case of the Vršac Mountains Outstanding Natural Landscape, Vojvodina Province (Northern Serbia). *Sustainability*, 15, 7760. <https://doi.org/10.3390/su15107760>

Uredba o proglašenju Parka prirode „Veliki Jastrebac“ (Službeni glasnik RS, br. 98/2024)